

Bevezetés

A pszichoanalízis nyelvvel való kapcsolata már magának a pszichoanalízisnek a megszületése előtt egyértelműen kimondatott. Breuer zseniális, érzékeny betege, Anna O. a *Studien über Hysterie* esetleírásának tanúsága szerint hipnotikus állapotban mondta ki a definíciót. Freud Amerikában tartott öt előadása elején fel is idézi: Breuernek feltűnt, „hogya a beteg önkívületi állapotában, zavarodottságtól kísért lelki alterációjában gyakran egyes szavakat mormogott, amelyek azt a benyomást keltették, mintha azok valamely gondolkodását foglalkoztató, összefüggő lelki tartalom töredékei volnának [...]. Maga a leány, aki betegségének ezen időszakában csak az angol nyelvet tudta megérteni és beszélni, ezt az újfajta gyógykezelést „talking cure”-nak keresztelte el, vagy tréfásan „chimney sweeping”-nek nevezte.”¹

A pszichoanalízis „beszélő kúra”; centruma, alapja a terápia pedig nyelvi aktivitás. E látszólag egyszerű, definitív állítás azonban igen komplex folyamatokat rejt, és nagyon különféle pszichoanalitikus metapszichológiai elgondolások tettek kísérletet e nyelvi természet definíciójára. Freud szerint a tudattalan ugyan vággyal, belső energiával átitatott „tárgy-képzetekből” áll, a tudatelöttes, az emlékezet viszont már szóképzeteket használ. Így az individuum lényege, centruma, a tudattalan, ha meg akar szólni (márpedig mindig meg akar szólni, és az elfojtott is mindig már képzetekhez kötött), bonyolult nyelvvesedési folyamatot indít, álmokban, beszédes tünetekben mutatkozik meg.

A pszichoanalízis történetében számos kísérlet történt e nyelviség meghatározására, ezekből próbálunk most néhányat jelen számunkban bemutatni. John P. Müller, kiemelkedő lacaniánus terapeuta és elméletíró Freud egy korai, a fedőemlékről szóló tanulmányában mutatja meg, hogy milyen lényegi módon jelenik meg már ekkor Freud gondolkodásában a nyelviség. Ez természetesen kapcsolódik Lacan pszichoanalíziséhez, aki a jelölőnek a tudattalan felépülésében abszolút jelentőséget tulajdonított; nevezetes, gyakran félreértett kijelentése, miszerint „a tudattalan a nyelvhez hasonlóan strukturált”, azt jelzi, hogy a tudattalanban összerendeződő jelölők metaforikus és metonimikus folyamatokban építik fel a szimbolikust, a szubjektumot.

Már a klasszikus pszichoanalízis keretében is jelentős nyelvi, nyelvelméleti problémák fogalmazódtak meg, erről szól Faluvégi Katalin tanulmánya, egy különös, rendkívüli és nagyon tragikus életű pszichoanalitikus, Sabina Spielrein

¹ Sigmund Freud: *Pszichoanalízis – Öt előadás*. Ford. Ferenczi Sándor, Budapest: Nap Nyomda, 1915.

munkásságának felidézésével, illetve a nyelvészeti gondolkodás nyomainak kimutatásával Freud, Ferenczi és Hollós István írásaiban.

De különösen érdekes nyelvészeti-pszichoanalitikus gondolatok születtek két „idegenbe szakadt” jelentős magyar, Fónagy Iván és Thienemann Tivadar munkáiban is. Pléh Csaba e szerzők kapcsán ír a kettős kódolás, a tudattalan nyelvi betörésének jelentőségéről.

Indries Krisztián a japán nyelv, a japán pszichoanalitikus gondolkodás, vagy talán egyenesen a japán pszichoanalitikus tudattalan különös nyelvviségről ír.

Julia Kristevától egy interjút közlünk. Kristeva, aki eredetileg nyelvész, szemiotikus, már doktori értekezése, „A költői nyelv forradalma” óta foglalkozik a nyelv pszichoanalitikus értelmével. Ez volt az a lépés, amely a szigorú strukturalista koncepciót egy radikálisan új, posztstrukturalista elmélet felé vitte el.

Dmitrij Olsanszkij írásában talán egy még radikálisabb filozófiai megközelítés, Gilles Deleuze-é jelenik meg, aki a személyesség, a szingularitások teremtődését különféle típusú, jelentős mértékben nyelvi eseményekből formálódó folyamatként írja le.

Archívum rovatunkban a magyar származású, 1955-től Londonban dolgozó pszichoanalitikus, Balkányi Sári tanulmányát közöljük. Balkányi a pszichoanalízis történetében gyakran használt kifejezés, a verbalizáció különböző arcairól beszél; a verbalizáció nem egyszerűen „talking”, hanem valóban „talking cure”, azaz nyelvi artikuláció, kidolgozási folyamat.

Bókay Antal